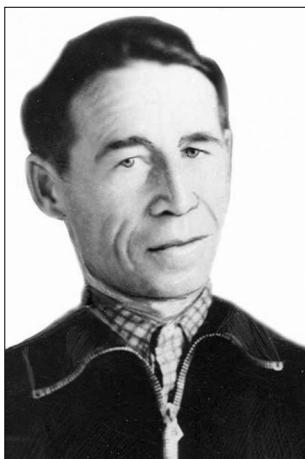

Шер гай кидвозыш...*

Марий писатель Алексей Эрыканын

100 ияш лүмгечыж вашеш

«Марий Эл Республикын кутыжаныш архивше» кутыжаныш казна тӱнежыште марий писатель Семёнов Алексей Николаевичын (Эрыканын) личный фондшым чумырымо. Тушто писательын документше-влак аралалтыт. Теве иктыже — «Личные документы марийского писателя Семёнова А.Н. (Эрыкан)» дела. Тудым шергалмек, икымше лаштыкыштак ойган увер нерген документым вашлият: «Марий АССР писатель-влак союзын правленийже марий писатель Ал.Эрыканын (Семёнов Алексей Николаевичын) тений 24 февральыште жап шуде трагически колымыш нерген тудын ешыжлан да палыме йолташыже-влаклан ойганен увертара». «Марий коммуна» газетыште 1957 ий 30 мартыште печатлыме.

Туштак СП правленийын ответственный секретарьже С.Вишневский-ын кидпалыже.

Тыгак весе: «Копия... 7 февраля 1957 года. Справка. Постановлением Президиума Верховного суда Марийской АССР от 28 января 1957 года постановление тройки НКВД Марийской АССР от 10 ноября 1937 года в отношении Семенова Алексея Николаевича, 1912 года рождения, работавшего ответственным секретарем редакции газеты «Марий коммуна» отменено и дело производством прекращено за отсутствием состава преступления. Председатель Верховного суда Марийской АССР В.Товашов (подпись). Копия верна...».

Ал.Эрыкан — Урал кундемын эргыже. Тудо 1912 ий 16 ноябрьыште Свердловск область Арти район Андраул ялеш туныктышо ешеш шочын. Красноуфимск олесе Уралмарий педтехникумышто тунемын, варажым «Марий ял», «Марий коммуна» газет редакцийлаште, Марий книга издательствыште, «У вий» журналыште пашам ыштен. Жур-

* «Калык памаш» проект.

налист семен тудо кусарыме кугу сомылым шуктен шоген. Руш йылме гыч шуко партийный документым, конференций да партийный съезд-влакын пунчалыштым, тыгак сылнымут литературымат кусарен. 1930-шо ийлаште Ал.Эрыкан А.Фадеев да А.Лебедев дене пырля М.Шолоховын «Поднятая целина» романжым да молымат марлаш кусарен, калык деке луктын. Кугу Отечественный сар деч вара «Фронт-овик-влак» повестьым (1948), «Чолпан Иван» романым (1956), «Эр-нымаш» романым икмыняр ужашыжым (1953-1956) возен. Литератур критик семенат моштымашыжым терген, марий сылнымутын куш-кын толмышж нерген статьялам савыктен. Нунын коклаште «Путевка в жизнь» статьяже «Марий ял» газетыште, «М.Шкетанын творчества-же», «С.Чавайнын юбилейже» «У вий» журналыште да молат савык-талпыныт.

Писательнын ўмыржō 1957 ийыште лугыч лийын. 1958 ийыште «Кучедалме тулеш» романже савыкталтын. Тиде роман икымше гана эше 1934-1935 ийлаштак «У вий» журналыште савыктыме улмаш. «Фронт-овик-влак» лўман книгаже 1972 ийыште ош тўням ужын.

Кызыт «Марий Эл Республикын кугыжаныш архивше» кугыжа-ныш казна тōнежыште Алексей Николаевичын личный фондыштыжо вич дела аралалтеш. Тиде 1929-1957 ийласе документ. Нунын коклаште кўшнō каласен кодымо документ, кидвозыш ден серыш-влак улыт.

Архивыште аралыме ик онгай материал — А.Осип (Иосиф Аб-дуллин) дене пырля возымо «Рвезе вий» («Молодые силы») пьесы-жын кидвозышыжо. Семёновын тунам псевдонимже Ал.Акрейн лий-ын. Тидын нергенак тудын пелашыже ик письмаштыже ушештара, «Ал.Акреев» манын воза. А тиде пьесе нерген теве мом серыме: «Пьесу «Рвезе вий» («Молодые силы»), начинающие марийские писатели А.Осип (Иосиф Абдуллин) и Ал.Акрейн (А.Семёнов) написали со-вместно во время учебы в Ураломарийском педтехникуме, распола-гавшемся в г. Красноуфимске Свердловской области. Речь идёт о жиз-ни молодежи марийской деревни на начальном этапе коллективиза-ции. Рукопись была отправлена в Москву для решения вопроса о её публикации, но комедия так и не увидела света. В 30-е годы оба автора были репрессированы. Ал.Акрейн в дальнейшем писал под псевдони-мом Алексей Эрыкан и в литературе больше известен под этим име-нем. Комедия «Рвезе вий» не публиковалась».

Тиде рукопись клеткан тетрадыште возымо. Тетрадь комжо дене веле огыл, тугак икмыняр лаштыкыштыже сўретлен-возкалыме дене ойыртемалтеш. Пытартыш кокытыштыжо имнешке-влакым карандаш дене сўретлыме. Ик лаштыкше кушкедлыше, а весыже — тичмаш, тыштыже «Моя лошадь» манын карандаш дене возымо. Кум кыдежан

койдартыш Красноуфимск олаште 1929 ий 10-15 апрельште возалтын.

Писательын вес делаже — «Эрнымаш» («Очищение») романын рукописыше. Тиде документ нерген теве мом лудына: «Роман Алексея Эрыкана «Эрнымаш» («Очищение») посвящён трагической судьбе марийской интеллигенции. Он задумал это произведение, отбывая свой срок в лагерях. Не успел дописать — будучи в ссылке в Красноярском крае с 1949 года, в феврале 1957 года трагически погиб, попав во время воскресника в лесу под падающее дерево. Завершённые главы романа впервые напечатаны в журнале «Ончыко» (первый номер за 1990 год) с комментариями Г.Зайниева».

Тыгак писательын «Чолпан Иван» луман исторический романжын черновой кидвызышыжо кок вариант дене аралалтеш. Икымше вариантыште 127 лаштыкан, кокымшыжо — 55 лаштыкан, 99 странице дене палемдыме. Тиде исторический романым могай ийыште возымо, пале огыл. Делаште аралыме печатный лаштыкыште лудына: «Чолпан Иван» — исторический роман Ал.Эрыкана, написанный им в сибирской ссылке. Впервые опубликован в журнале «Ончыко», затем издан отдельной книгой. Сохранились два текста романа, написанные собственноручно автором».

Фондышто 1957 ийыште возымо куд серыш аралалтеш. Нунын кокла гыч кокытшо С.Вишневскийын Парасковья Яковлевна Семёновалан, Эрыканын пелашыжлан, серыме. А кум серышыже — П.Я.Семёнова деч Семен Алексеевич Вишневскийлан. Иктыштыже Парасковья Яковлевна Семёнова воза: «Ал.Эрыкан (Алексей Николаевич Семёнов) 1912 ийыште Свердловский область, Сажино район, Андраул ялеш шочын...». Аралалтше серыш-влак коклаште тыгак П.Я.Семёнован заявленийжымат ончыктен кодыман. Тудо 1958 ий 15 сентябрьште Марий АССР писатель ушемыш Эрыканлан писатель ушем член лумым угычын пörтылтымö нерген йодын возен, вет А.Н.Семёнов 1936 ий гычак СССР писатель ушем членыш кандидат лийын. Вес документ РСФСР писатель ушем оргкомитет бюрон пунчалже почеш 1958 ий 17 декабрьште писатель А.Н.Семёновлан писатель ушем член лумым пörтылтымö нерген оила.

Кудымшо серышым 1962 ий 15 ноябрьште возымо. Тудо Свердловский область Сажино район «Вперёд» газет редакций лум дене возалтын. «Марий АССР писатель союзын правленийжылан. Пагалыме йолташ-влак! — лудына серышыште. — Тений 16 ноябреш марий писатель Алексей Николаевич Семёновын (Эрыканын) шочмыжлан 50 ий темеш. Ты лумым Марий АССР писатель союз дене пырля урал марий-влакат кугу шарнымаш дене палемдат. Писатель Ал.Эрыкан —

мемнан землякна, ме тудын дене кутешнена. Алексей Николаевич мемнан коклаште шочын-кушкын, шке калыкшым йӱратен. Тудын илышыжым шке произведенийже гоч чын да раш почын ончыктен. Литературный корнышто у йӱным, чын корным кычалын, тудын ной-ыдымо салтакше лийын. Тудын ўмыр лугыч колымыжо марий литера-турышто ик мастар йылмызын уке лиймыжым ойганен каласа. Айдеме уке лиеш, но тудын поро пашаже курым дене илаш кодеш. Алексей Николаевич колен гынат, тудын марий калыклан ыштен кодымо ли-тературный пашаже калык шўмыштӧ шуко курым дене илаш тўна-леш. Ончыклык корнышто тудо мемнан маякна. Шокшо салам дене «Вперёд» газет редакций пеленсе марий секцийын членже-влак: И.Ва-сильев, П.Осиев, А.Сапин, Б.Александров, З.Мишин, М.Янбин и моло-влакат. 15/XI-62 ий. Свердловский область, Сажинский район».

Фондысо дела-влак шагал улыт гынат, нуно шкешотышт, онгай-лыкышт дене ойыртемалтыт. Алексей Эрыканын кидвозышыжым шер-галатат, тыгай ойсавыртыш ушыш пура: «Возымыжо — шер гай». Чы-нак, возымыжым ончалатат, ужат: тыгыдынак, иксемын вияш, тӧр буква-влакше, рын, мотор койын, посна шомакыш возыт, а шомак-влак у ойым шочыктат, лудшыеным шонаш таратат.

**Инеcса СТЕПАНОВА,
Марий Эл Республик
кугыжаныш архив
директорын алмаштышыже.**

